

РОЗДІЛ 2

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 340.132

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-3/13>

ПРОГАЛИНИ В ПРАВІ ЯК ПРЕДМЕТ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ

LEGAL GAPS AS A SUBJECT OF JUDICIAL CONTROL

Байрачна Л.К., к.філос.н.,
доцентка кафедри конституційного права України

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Луценко А.П., студентка 1 курсу магістратури факультету слідчої та детективної діяльності

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Статтю присвячено визначенню ролі та місця судової гілки влади в процесі подолання наявного в чинному законодавстві правового вакууму в розумінні існування ситуації відсутності правового регулювання конкретної окремої життєвої ситуації чи певного виду суспільних відносин загалом.

Метою даної наукової статті є дослідження значення судового контролю в ситуаціях, коли застосування конкретної правової норми чинного законодавства задля вирішення справи, що розглядається компетентним судом, неможливе у зв'язку з повною відсутністю релевантної норми або ж її недоконаності, неповної відповідності життєвій ситуації, що склалася.

Для досягнення поставленої мети нами були вивчені та враховані як положення юридичної доктрини (зокрема розробки О. Зайчук, Н. Онищенко, Т. Трахонич, О. Тарнопольської, В. Забігайла, Р. Кондратьєва та інших), так і відповідна судова практика Конституційного Суду України.

В роботі ґрунтовно підійшли до витлумачення значення поняття прогалина в праві, визначення ключових передумов виникнення правового вакууму в законодавстві, розглянули найбільш релевантні критерії для класифікації прогалин у праві задля систематизації доробок різних науковців та поглиблення розуміння обраної проблематики.

Ключове місце в дослідженні посідає дослідження шляхів подолання прогалин у праві в рамках здійснення компетентним судами своєї діяльності та застосування таких юридичних інструментів як аналогії: закону, права чи міжгалузевої. Увагу приділено вивченню позицій Конституційного суду України в питаннях, пов'язаних з відмежування повноважень Суду щодо тлумачення наявних правових норм та усунення наявних правових прогалин, що існують з вини законодавця або ж з певних об'єктивних причин. У своїх рішеннях Суд неодноразово наголошує на неможливості віднесення останнього до компетенції органів судового контролю, що дозволяє розмежувати поняття усунення та подолання юридичних лакун.

Ключові слова: прогалини в праві, аналогія закону, аналогія права, норми права, судовий контроль, судочинство.

The article is devoted to determining the role and place of the judicial branch of government in the process of overcoming the legal vacuum in the current legislation when a situation of lack of legal regulation of a specific individual life situation or a certain type of social relations in general is exists.

The purpose of this scientific article is to study the importance of judicial control in situations where the application of a specific legal norm of current legislation to resolve a case under consideration by a competent court is impossible due to the complete absence of a relevant norm or its imperfection, incomplete compliance with the prevailing life situation.

To achieve the set goal, we studied and took into account both the provisions of legal doctrine (for example the positions of O. Zaichuk, N. Onyshchenko, T. Trakhonich, O. Tamopolska, V. Zabigailo, R. Kondratieva and others), as well as the relevant judicial practice of the Constitutional Court of Ukraine.

In our work, we thoroughly approached the interpretation of the meaning of the concept of a gap in the law, defined the key prerequisites for the emergence of a legal vacuum in the legislation, considered the most relevant criteria for the classification of gaps in the law in order to systematize the works of various scientists and deepen the understanding of the selected issues.

A key place in our research is devoted to the study of ways to overcome gaps in the law within the framework of the competent courts' implementation of their activities and the use of such legal tools as law analogies. Attention is paid to the study of the positions of the Constitutional Court of Ukraine in matters related to the delimitation of the Court's powers regarding the interpretation of existing legal norms and the elimination of existing legal gaps that exist due to the fault of the legislator or for certain objective reasons. In its decisions, the Court repeatedly emphasizes the impossibility of assigning the latter to the competence of judicial control bodies, which makes it possible to distinguish the concepts of eliminating and overcoming legal gaps.

Key words: legal gaps, law analogies, legal norms, judicial control, court proceeding.

Постановка проблеми. Законодавством врегульовано широкий спектр суспільних відносин і важко назвати таку сферу нашого життя, яка б не підпадала під дію правових норм. Однак суспільство стрімко розвивається і почасти законодавцю важко передбачити всі можливі варіанти суспільних відносин, які можуть виникнути і потребувати врегулювання. Саме тому виникають прогалини в праві. Процес їх усунення шляхом внесення змін до законів є довготривалим, а тому важливу роль для забезпечення швидкого і ефективного їх подолання мають органи судового контролю.

Метою даної наукової статті є дослідження значення судового контролю в ситуаціях, коли застосування кон-

кретної правової норми чинного законодавства задля вирішення справи, що розглядається компетентним судом, неможливе у зв'язку з повною відсутністю релевантної норми або ж її недоконаності, неповної відповідності життєвій ситуації, що склалася. Мета та завдання дослідження полягає у визначенні ролі і значення прогалин у праві та прийнятності застосування аналогії як ефективного способу їх подолання.

Задля досягнення поставленої мети нами опрацьовано положення наукової доктрини щодо тлумачення прогалин у праві та визначення підстав їх класифікації, досліджено наявні в чинному вітчизняному законодавстві інструменти подолання правового вакууму та вивчено практику Кон-

ституційного Суду України, Верховного Суду та загальних судів з питання подолання правових лакун.

Виклад основного матеріалу. Прогалини в праві або ще так звані правові лакуни, правовий вакуум – це все терміни, які використовуються на позначення ситуації повної або часткової неврегульованості певної суспільних відносин, відсутність юридичних норм для їх врегулювання. На відміну від свідомого виведення певних сфер громадського життя з поля правового регулювання, прогалини в праві мають місце у тому випадку коли пропущені норми за змістом та сутністю необхідні чинному законодавству для ефективного регулювання та управління [1, с. 24].

Д. Сіроха, враховуючи юридичну природу правової прогалини, визначає її як логіко-структурний дефект системи права. На думку вченого, лакуни в праві з'являються внаслідок недотримання правил формальної логіки та логіки права у разі побудови правової норми та її закріплення в тексті нормативного акта, що приводить до ускладнення досягнення мети правового регулювання [2, с. 97].

Правовий вакуум не є новелою сучасної юридичної дійсності. На різних історичних етапах формування юридичної доктрини та розбудови правової держави законотворці стикалися зі складнощами належного урегулювання ключових сфер суспільного життя, критично важливих для функціонування державного механізму, питаннями дотримання балансу між правовою визначеністю та свободою. Залишення певних питань у підвищеному, неврегульованому стані спричинено рядом об'єктивних та суб'єктивних чинників, які у свою чергу призводять саме до формування пустих місць в законодавстві.

Погляди сучасних українських вчених щодо питання визначення терміну «прогалини в праві» не є однорідними і задля комплексного висвітлення проблематики важливо ґрунтовно ознайомитися з різними підходами задля поглиблення розуміння теми.

Зокрема, перший підхід, запропонований О. Зайчук та Н. Оніщенко, визначає прогалину в праві як «відсутність норм права (або їхніх частин), що регулюють конкретні суспільні відносини у тому разі, якщо воно підлягає сфері правого регулювання». Для позначення терміну «прогалина» використовуються такі визначення як «незаповнене місце», «пропуск в друкованому тексті», «упущення», «недолік». Висловлюється думка про те, що прогалини в праві можна говорити переважно в переносному значенні, як про одну із недосконалостей права, відсутності в ньому того, що повинно бути його необхідним компонентом [3].

А от підхід Т. Тарахонич та О. Тарнопольської до визначення першопричин виникнення правових лакун ґрунтується на більш широкому трактуванні сфери відносин, які підлягають правовому регулюванню. Зокрема, прогалиною в праві є повна або часткова відсутність у чинному законодавстві необхідних юридичних норм [3].

На думку В. Забігайла як детермінанту виникнення правового вакууму в законодавстві слід розглядати той факт, що норми, які створює законодавець розповсюджуються не на конкретні правовідносини, а на визначений вид правовідносин. Р. Кондратьєв наголошує на тому, що прогалина в праві утворюється у випадку, коли правова регламентація суспільних відносин, що знаходяться у сфері правового регулювання, вимагає необхідної конкретизації, які загальні норми права (тим більше правові принципи) забезпечити не можуть; про прогалину в праві можна говорити лише стосовно суспільних відносин, що знаходяться у сфері правового регулювання, межі якої визначені принципами права [3].

Також О. Скакун додає, що технічні помилки законодавця, допущені при розробці законів і при використанні законодавчої техніки, мають питому вагу серед причин

виникнення ситуації правової неврегульованості суспільних правовідносин [3].

Прогалини в праві можна класифікувати за різними критеріями, які розкривають їх з різних боків, що допомагає поглибити розуміння проблематики правового вакууму і сприяє пошуку шляхів їх подолання.

Так, залежно від моменту виникнення лакуни, прогалини в праві варто поділяти на «первісні» або «первинні» та «вторинні». Первісні прогалини виникають на етапі опублікування нормативно-правового акту і зумовлені невміння законодавця відобразити в нормативних актах все розмаїття життєвих ситуацій, що вимагають правового регулювання. Причиною цьому можуть бути халатність і недбалість, професійна невідповідність за браком знань розробників закону. Вторинні ж прогалини пов'язані з неможливістю передбачити усі життєві ситуації, вони виникають в процесі динамічного розвитку та трансформації суспільних відносин. Такі прогалини не є виною нормотворця, але це не означає, що їх не потрібно вирішувати. Щодо можливості подолання прогалин розрізняють переборні та непереборні прогалини. Якщо ж існування прогалини зумовлене умислом законодавця, то це навмисна прогалина, а якщо ні – ненавмисна. Також існують повні та часткові прогалини. Такий поділ прогалин залежить від ступеня відсутності законодавчої регламентації певної групи суспільних відносин. [4, с. 35–36].

Також С. Завальнюк як додаткові підстави для класифікації правових прогалин пропонує застосовувати такі підстави як необхідність врегулювання правовідносин законодавством, причин виникнення прогалин та спосіб усунення. Таким чином науковець додатково виділяє уявні (несправжні, тобто прогалини поза законом) і реальні (справжні, тобто в законі), формальні (суб'єктивні, технічні) і матеріальні (об'єктивні, законодавчі), законодавчі і технічні прогалини відповідно [5, с. 15].

Е. Бакумов наголошує: «Прогалина в законодавстві не є перешкодою в судовому захисті прав людини, права якої були порушені дією неконституційного закону. У цьому випадку підлягає застосуванню норма частини 10 статті 10 ЦПК України, якою встановлено, що забороняється відмова у розгляді справи з мотивів відсутності законодавства, що регулює спірні відносини» [6, с. 50]. Тому наявність прогалин у праві, які виявляються вже в правозастосовчому процесі, наприклад, під час судового розгляду справ, спонукають суди шукати шляхи їх подолання заради правильного та правомірного подальшого вирішення справ, які надходять на їх розгляд.

Говорячи про правовий вакуум як предмет судового контролю доцільно вживати саме термін «подолання», а не «усунення». Пов'язано це з тим, що судова гілка влади в Україні не наділена нормотворчими повноваженнями в повному обсязі, що характерно для держав, де панує прецедентна або англо-саксонська система права. Сьогодні єдиним засобом усунення прогалин у вітчизняному законодавстві є правотворча діяльність державних органів, наділених повноваженнями на усунення певної прогалини в межах їх нормотворчої компетенції. Кожний нормотворчий орган наділений правом усунення прогалин, виникнення яких спричинене невпинним розвитком і динамізмом суспільних відносин, що потребують правового регулювання і відносяться до сфери діяльності даного органу. Для того, щоб наділити судову гілку влади повноваженнями на усунення прогалин, необхідно визнати суд правотворчим органом, наділити його компетенцією на видання норм права, або ж визнати значення норм за окремими рішеннями суду.

Що стосується діяльності Конституційного Суду України, як єдиного органу конституційної юрисдикції, здатного здійснювати конституційний контроль, то В. Шаповал вказує, що «за будь-яких умов конституційно і законодавчо визначена компетенція Конституцій-

ного Суду не передбачає здійснення нормотворчості, не пов'язаною з регламентацією частини питань організації його внутрішньої роботи. Рішення і висновки Конституційного Суду не можуть мати характер нормативно-правових актів, які здатні активно регулювати суспільні відносини. Здійснення Конституційним Судом нормотворчої діяльності поставило б цей орган над усім державним механізмом і навіть над самим Основним Законом» [3].

Конституційний Суд України не може втручатися у діяльність законодавчого органу державної влади та заповнювати прогалини у законах, оскільки це б порушувало принцип поділу влади на три гілки і призвело б до конфлікту, коли судова гілка бере на себе повноваження, закріплені за законодавчою гілкою влади.

Це означає, що, відсутність законодавчого регулювання не може бути підставою для розгляду Конституційним Судом України конституційних подань, які пов'язані з відсутністю чи недостатністю правових норм у чинному вітчизняному законодавстві [3].

Наприклад, Конституційний суд України відмовив у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Центральної виборчої комісії щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 25 Закону України «Про вибори Президента України» від 08 липня 1999 року № 33-у/99 з наступних міркувань: «Оскільки порушене суб'єктом права на конституційне звернення питання щодо офіційного тлумачення терміна «необхідна кількість підписних листів» не врегульоване нормою закону, то воно потребує законодавчого визначення. Заповнення такої прогалини шляхом тлумачення призведе до створення норми, що не належить до повноважень Конституційного Суду України і є підставою, передбаченою пунктом 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», для відмови у відкритті конституційного провадження» [7].

Конституційний Суд України неодноразово зазначав, що неналежне законодавче врегулювання або його відсутність не може бути підставою для відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням (зверненням), що містить такі недоліки, а також наголошував щодо його неповноважності заповнювати прогалини у нормативно-правових актах [8].

Яким же чином тоді органи судового контролю здатні долати виявлені прогалини у праві? Для цього суди використовують специфічний інструментарій – правові інструменти, які дозволяють вирішити казус, що знаходиться у сфері правового регулювання, якщо нормами права його безпосередньо не передбачено. Для подолання прогалин зазвичай використовують такі засоби, як *аналогія закону* й *аналогія права*.

Аналогія закону – це застосування до неврегульованих конкретною правовою нормою відносин норми права, що регулює подібні відносини у цій або суміжній галузі права, у той час як аналогія права передбачає вирішення конкретної справи виходячи з загальних або більш конкретних галузевих принципів права. При застосуванні аналогії закону, суд надає певній нормі субсидіарну, разову дію щодо деяких неврегульованих відносин – в додаток до звичайної предметної сфери регулювання. Відбувається ніби нехтування законом, який встановлює випадки на які діє норма [9, с. 82].

Під аналогією права у свою чергу варто розуміти застосування до правовідносин у разі відсутності норм права, які б регулювали не тільки дані, але і подібні суспільні відносини, загальних засад, змісту законодавства, загальних принципів права і принципів конкретних галузей права [10, с. 155].

Як додатковий спосіб подолання правового вакууму також можна зазначити субсидіарне застосування норм права – це додаткове використання норм іншої спорідненої галузі права задля вирішення справи чи окремого

юридичного питання. Як приклад використання такого механізму Г. Богонюк та В. Бойко наводять ст. 12 Сімейного кодексу України, де закріплюється необхідність використання приписів Цивільного кодексу України при визначенні строків, установлених у Сімейному кодексі України. В такому випадку міжгалузева аналогія не просто не забороняється – її використання обумовлене законодавчо закріпленим правилом [11, с. 41].

У свою чергу Конституційний Суд України може констатувати наявність прогалин правового регулювання, однак це не є його основною діяльністю. Конституційний Суд України не може заповнювати прогалини шляхом офіційного тлумачення, а тому, будучи правозастосовним органом, він може виступати в ролі «негативного» законодавця шляхом визнання неконституційними актів або їх окремих положень. Проте заповнення прогалин, їх усунення або подолання не може бути здійснено Конституційним Судом України [3].

На думку Д. Ясинока подолання прогалин в рамках діяльності судових органів має ґрунтуватись на професійних знаннях, інтелектуальній складовій, знаннях судової практики та відмінній орієнтації суддів в теорії права та матеріалах судової справи. Науковець пов'язує це з тим, що суддя долаючи законодавчі прогалини по суті запроваджує нову доктрину чи формує нове правило на основі якого урегульовується наявний цивільно-правовий спір, що дає можливість до формування єдиної правозастосовної практики. Такий підхід розвиває право як на доктринальному, так і законодавчому рівнях [12, с. 145].

Для практики Верховного Суду характерно розкриття окремих ситуацій, пов'язаних з регулюванням конкретних правовідносин нормами галузевого права. Суди касаційної інстанції роз'яснюють зміст окремих норм права, які, виходячи з їх суті, унеможливають використання аналогій задля подолання прогалин в юридичному полі.

Наприклад, частиною 2 ст. 19 Конституції України забороняється визначення за аналогією додаткових до встановлених Конституцією та законами повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, а також підстав та способів їх дій, що свідчить про врегулювання даних суспільних відносин законодавцем з негативного боку. Виходячи з цього, Верховний Суд у п. 3 Постанови від 24 жовтня 2008 р. № 13 наголосив на тому, що норма пункту 4 частини першої статті 12 ГПК, яка встановлює повноваження господарського суду щодо розгляду певної категорії справ, в силу її імперативного характеру не підлягає застосуванню за аналогією щодо спорів, пов'язаних із діяльністю інших суб'єктів господарювання. В п. 31 цієї ж постанови у випадку продажу учасником товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю своєї частки з порушенням переважного права покупки інших учасників Суд пропонує використовувати за аналогією ч. 4 ст. 362 ЦК, яка дозволяє співвласникові пред'явлення позову до суду про переведення на нього прав та обов'язків покупця при порушенні права купівлі переважної частки у праві спільної часткової власності [13].

Загальні ж суди у свою чергу вже безпосередньо застосовують аналогію закону і права, коли це можливо, з метою подолання прогалин, виявлених під час безпосереднього розгляду судових спорів.

Так, Мелітопольський міськрайонний суд Запорізької області в ухвалі по справі № 320/6714/19 від 04.09.2019 р. застосував за аналогією закону Кримінального процесуального кодексу України щодо повернення до з'ясування обставин у справі про притягнення до адміністративної відповідальності, який, на думку судді, є більш вдосконаленим, сучасним та найбільш відповідає принципам верховенства права, юридичного захисту прав, свобод та інтересів осіб виходячи з того, що статтею 7 Кодексу України про адміністративні правопорушення передба-

чено, що застосування уповноваженими на те органами і посадовими особами заходів адміністративного впливу провадиться в межах їх компетенції, у точній відповідності з законом, таким чином вказана норма передбачає чітке виконання передбачених законом норм та забороняє вирішення питань притягнення особи до адміністративної відповідальності по аналогії, тобто унеможливує застосування по аналогії норм, що закріплюють склад правопорушень, проте не має жодних обмежень на застосування аналогії при застосуванні норм процесуального характеру (порядку розгляду справи) [14].

До висновку про необхідність застосування аналогії закону дійшов і Одеський окружний адміністративний суд встановлюючи підстави для повернення заяви про забезпечення позову у справі № 420/8655/20 від 19.11.2020 р. Суд у своїй ухвалі застосував п. 3 ч. 4 ст. 169 КАС України згідно з яким позовна заява повертається позивачеві, якщо позов подано особою, яка не має адміністративної процесуальної дієздатності, не підписано або підписано особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не вказано щодо заяви про забезпечення позову на підставі ч. 6 ст. 7 КАС України, яка визначає, що у разі відсутності закону, що регулює відповідні правовідносини, суд застосовує закон, що регулює подібні правовідносини (аналогія закону), а за відсутності такого закону суд виходить із конституційних принципів і загальних засад права (аналогія права) [15].

Висновки. Отже, прогалини в праві – це повна або часткова законодавча неврегульованість суспільних правовідносин нормами права. Вони виникають в процесі законотворчої діяльності повноважних органів у зв'язку з неможливістю передбачити усі необхідні сценарії, динамічністю відносин в суспільстві, необачністю або некомпетентністю нормотворця. Вітчизняними науковцями дано широке тлумачення даного поняття та визначено різні підходи до класифікації прогалин.

Єдиним способом усунення правового вакууму є внесення змін до чинних нормативно-правових актів, які б врегульовували невизначені правовідносини. Усувати правові лакуни може лише компетентні органи, на що неодноразово вказував Конституційний Суд України. У свою чергу роль судового контролю в даному питанні полягає у подоланні прогалин за допомогою спеціальних юридичних інструментів: аналогії закону і права.

У своїй діяльності місцеві суди активно використовують аналогії для подолання прогалин, у той час як Верховний Суд більшою мірою сконцентрований на узагальненні практики та роз'ясненні ситуацій, які дозволяють чи унеможливають їх застосування при розгляді справ.

Діяльність органів судового контролю дозволяє не чекати на внесення змін до акту, який містить прогалини, а подолати їх в процесі розгляду справи, що є швидшим та забезпечує заявникам розумні строки розгляду їх позовів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шевченко Т. В. Прогалини в законодавстві, способи усунення і подолання. *Право і суспільство*. 2013. № 1. С. 23–26.
2. Сіроха Д. І. Проблеми усунення недоліків правового регулювання нормотворчості суб'єктів трудового права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2019. № 42, том 1. С. 96–99.
3. Проблеми законодавчих прогалин в конституційній юриспруденції: національна доповідь. Конституційний Суд України. URL: https://www.confueconstco.org/reports/repxiv/report_Ukraine_uk.pdf
4. Чепульченко Т. О., Невечера С. А. Прогалини у праві та способи їх подолання в українському законодавстві. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2020. № 1 (67), том 1. С. 34–40.
5. Завальнюк С. В. Класифікації і види прогалин у цивільному законодавстві. *Часопис цивілістики*. Одеса, 2020. № 36. С. 11–17.
6. Бакумов О. С. Судова влада в системі відповідальності української держави: конституційно-правовий аналіз. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2019. № 42, том 1. С. 46–53.
7. Про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Центральної виборчої комісії щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 25 Закону України «Про вибори Президента України»: ухвала. Конституційний Суд України. № 33-у/99. 08.07.1999. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v033u710-99#Text>
8. Про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Кошеровського Аркадія Євсейовича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 49 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» у взаємозв'язку з положеннями частини другої статті 46 цього закону, частини другої статті 22, частин першої, другої статті 24, частини третьої статті 25, частини першої статті 46 Конституції України, частин другої, третьої статті 67, статті 69 Закону України «Про Конституційний Суд України»: ухвала. Конституційний Суд України. № 74-у/2014. 08.07.2014. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v074u710-14#Text>
9. Подковенко Т. О., Мельничук А. С. Прогалини у законодавстві та способи їх подолання. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права): у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) за загальною редакцією С. В. Ківалова*. Одеса, 2022. Т. 1. С. 80–84.
10. Лейба О. А. Застосування аналогії при подоланні прогалин у кримінальному процесуальному законодавстві України. *Вісник кримінального судочинства*. Київ, 2017. № 4. С. 151–158.
11. Бойко В. Р., Богонюк Г. І. Прогалини в законодавстві та способи їх подолання. Актуальні проблеми правового регулювання в Україні та країнах ювижнього зарубіжжя: матеріали XI міжнародної науково-практичної Інтернет конференції (Львів, 28 грудня 2021 року). Львів, 2021. С. 40–42.
12. Ясинок Д. М. Судова правотворчість, як спосіб подолання «виключної правової проблеми» в континентальному та загальному праві. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. Ужгород, 2023. № 75, ч. 1. С. 142–148.
13. Про практику розгляду судами корпоративних спорів: постанова Верховного Суду України від 24 жовтня 2008 р. № 13. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-08>
14. Ухвала Мелітопольського міськрайонного суду Запорізьької області: справа № 320/6714/19 від 04.09.2019 р. *Єдиний Державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84022550>
15. Ухвала Одеського окружного адміністративного суду: справа № 420/8655/20 від 19.11.2020 р. *Єдиний Державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92955149>